

Ron Oostdam en Peter de Vries (red.)

Basisboek over ouders en school

uitgeverij
coutinho

Samen werken aan leren en opvoeden

Samen werken aan leren en opvoeden

Basisboek over ouders en school

Redactie

Ron Oostdam

Peter de Vries

uitgeverij | C
coutinho

bussum 2014

© 2014 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Digitale Klerken, Utrecht

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN 978 90 469 0 386 5

NUR 840

Voorwoord

Ron Oostdam en Peter de Vries hebben met het voorliggende boek een belangrijke dienst bewezen aan de schoolpraktijk. In achttien hoofdstukken brengen zij met hun medeauteurs de vele facetten van de ouder-schoolrelatie in kaart en laten zij zien wat er bekend is over dit thema, dat weliswaar veelbesproken is, maar waar de persoonlijke indruk toch meestal het gesprek bepaalt. Maar niet alleen daarom verdient deze verzameling van kennis aandacht. Er is veel bekend, zo blijkt, maar wat zijn nou de belangrijkste inzichten? *Samen werken aan leren en opvoeden* is voor mij ook een indringende uitnodiging aan onderzoekers om eens te komen tot theorievorming over een zo belangrijke kwestie. Wat zijn de concepten die de vele onderzoeksgegevens met elkaar in een zinvol verband kunnen brengen en die het begrip 'samenwerking' meer betekenis geven? Het boek biedt een vliegende start voor die noodzakelijke discussie.

Het boek is ook interessant. Zoals bij de constatering dat de zo gewenste samenwerking tussen ouders en school een indirect effect heeft op de prestaties van de leerling, omdat die prestaties beïnvloed worden door hoe de school thuis wordt gewaardeerd; wanneer telkens toch weer blijkt hoe moeilijk het is voor leraren en schoolleiders om goed te luisteren, ouders serieus te nemen en verwachtingen van ouders te accepteren, en hoe belangrijk het is om niet te oordelen (wie ergens iets van vindt, stopt met luisteren); wanneer over de betrokkenheid van vaders wordt gesproken en van belang blijkt dat deze betrokkenheid vroeg zichtbaar is, wil ze effect hebben; en wanneer het belang van goed bestuur ter sprake komt.

In het boek wordt duidelijk hoe belangrijk het is dat scholen weten wat ze willen en dat de betrokken schoolleiders en leraren het daarover eens zijn. Het oudergesprek wordt nogal eens als een te trainen vaardigheid beschouwd (denk aan het zogenoemde slechtnieuwsgesprek), maar tussen de regels van de hoofdstukken door word je je ervan bewust dat ouders deelhebben aan de schoolgemeenschap en dat zij niet slechts een partij van buiten zijn die af en toe te woord gestaan moet worden. Het gaat om de ontwikkeling van kinderen en jongeren en dan weet je wat je belangrijk vindt als school, dus vanuit welke waarden jij de ouders benadert. Niet vanuit regels, maar vanuit wat jij voor de ontwikkeling van kinderen belangrijk vindt. Je weet wat je wilt, hebt dat beschreven in je missie en visie, en van daaruit verantwoord je je werk. Je verantwoordt als school je keuzes en je gedrag.

Ook daarom is dit boek belangrijk: het laat je tussen de regels door telkens weer zien hoe ouders eigenlijk aan scholen vragen om hun werk helder te

verantwoorden: waarom doe je dit en waarom doe je het zo? Het is het verantwoordingsvraagstuk, dat scholen in het algemeen niet goed in de vingers krijgen. En het gebeurt dan ook niet zelden dat ouders als kritisch correctief moeten optreden. Maar het kan ook anders, zo blijkt in verschillende hoofdstukken: school en ouders kunnen elkaar ook ondersteunen in pedagogische impasses, en scholen kunnen ouders helpen om hun kinderen in hun leer- of ontwikkelingsproces beter te begrijpen. Niettemin blijft het voor de school een probleem om aan leerling en ouders uit te leggen waarom een leerling niet wordt bevorderd, wordt verwezen naar een ander niveau, of anderszins een leerling niet bij de selectie zit. Onderwijs selecteert en wel systematisch, maar ouders sturen hun kinderen principieel niet naar school om 'weggeselecteerd' te worden. Ouders sturen hun kind naar school om een volledige kans te krijgen. Dat kinderen verschillen en dat resultaten uit elkaar gaan lopen, weten zij ook wel, maar je hoeft kinderen in dat verband dan toch nog niet voortdurend met elkaar te vergelijken? Die normatieve vergelijking verantwoordt zal lastig blijven.

Het boek is spannend daar waar het veel kennis biedt, maar waar het handelen in school niet zomaar van die kennis af te leiden valt. Met het lezen van de hoofdstukken wordt het de lezer duidelijker dat *good work* in de interactie tussen school en ouders veeleer het resultaat is van een bepaalde mindset, van opvattingen en overtuigingen, van houding, eerder dan van training of kennis, onverlet het belang van het laatste en van de steun die kennis kan bieden, met name als kritisch correctief op de eigen overtuiging van leraren. De welgekozen anekdotes en de vragen die ze oproepen, getuigen hiervan.

Er zijn aldus belangrijke motieven voor zowel opleiders en hun studenten als voor schoolleiders en hun leraren om dit boek te lezen en het gesprek erover te beginnen. Hopelijk zullen zij er ook de consequenties uit trekken.

Prof. dr. Luc Stevens

Inhoud

1	Samen werken aan leren en opvoeden	15
1.1	Inleiding	15
1.2	Huidige stand van zaken	15
1.3	Ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie	17
1.4	Vormen van samenwerking	18
1.5	Opbouw van het boek	20
1.5.1	Het belang van een goede samenwerking tussen ouders en school	20
1.5.2	Vorm geven aan educatieve samenwerking	22
1.5.3	Aspecten van formele en maatschappelijke samenwerking	24
1.6	Ten slotte	25

DEEL 1

Het belang van een goede samenwerking tussen ouders en school

2	Effecten van samenwerking tussen ouders en school	29
2.1	Inleiding	29
2.2	Onderzoek naar de effecten van samenwerking	30
2.2.1	Effecten op leerlingen	31
2.2.2	Effecten op ouders, leraren en school	34
2.2.3	Kanttekeningen en negatieve effecten	35
2.3	Kritische succesfactoren	38
2.3.1	Samenwerkingscultuur	38
2.3.2	Samenwerkingsstructuur	39
2.3.3	Samenwerkingsbereidheid	40
2.3.4	Samenwerkingsvaardigheid	43
2.3.5	Overige kritische succesfactoren	43
2.4	Ten slotte	44
	Vragen en opdrachten	45

3	Ouders voor altijd	47
3.1	Inleiding	47
3.2	Loyaliteit	48
3.3	De zes fasen van ouderschap	49
3.3.1	Voor de geboorte (voorstellingsfase)	49
3.3.2	De eerste twee levensjaren (voedingsfase)	51
3.3.3	Tot 4 jaar: kinderopvang en vve (autoriteitsfase)	52
3.3.4	De basisschool (interpretatiefase)	53
3.3.5	Voortgezet onderwijs (interafhankelijkheidsfase)	54
3.3.6	Vervolgopleiding en verder (vertrekfase)	57
3.4	Ten slotte	58
	Vragen en opdrachten	58
4	Ouders en school: een systeembenadering	59
4.1	Inleiding	59
4.2	Systemen en dynamieken	60
4.2.1	Het familiesysteem	61
4.2.2	De school als systeem	62
4.2.3	Het kind als brug	63
4.2.4	Het kind in de knel	63
4.3	Hechting en hechtingspatronen	64
4.3.1	Containing	66
4.3.2	Dader-slachtofferdynamiek	66
4.4	De schoolcultuur	67
4.5	Intermezzo	68
4.6	Gedragpatronen zijn 'besmettelijk'	69
4.7	Onveilig gehecht kind: reacties in het schoolsysteem	70
4.8	Systemen en gezagsdragers	71
4.8.1	De rol van gezagsdragers voor het gezin	71
4.8.2	De rol van gezagsdragers voor de school	71
4.9	Voorbeeld: kind, echtscheiding en school	72
4.10	Ten slotte	74
	Vragen en opdrachten	75
5	Pedagogische samenwerking	77
5.1	Inleiding	77
5.2	Het pedagogisch klimaat	78
5.3	Pedagogische samenwerking: afstemmen tussen ouders en school	79
5.4	Historische achtergrond	80
5.5	Afwijkende mening over opvoeden	80

5.6	De pedagogische dialoog	82
5.7	Voorwaarden voor een goede pedagogische dialoog	83
5.8	Ten slotte	86
	Vragen en opdrachten	86
6	Betrokkenheid van de vaders	87
6.1	Inleiding	87
6.2	Effecten van vaderbetrokkenheid	89
6.3	Vaders bereiken en motiveren	91
6.4	Ten slotte	94
	Vragen en opdrachten	95
	DEEL 2	
	Vorm geven aan educatieve samenwerking	
7	Welkom op school!	99
7.1	Inleiding	99
7.2	Het schoolgebouw	100
7.3	Het gedrag van leraren	102
7.4	Verschillende doelgroepen ouders	106
7.5	Ten slotte	109
	Vragen en opdrachten	109
8	Ouders en moderne media	111
8.1	Inleiding	111
8.2	Waarom moderne media?	111
8.3	Voorwaarden voor gebruik van moderne media	113
8.4	Mogelijkheden van moderne media in samenwerking met ouders	115
8.5	Ten slotte	116
	Vragen en opdrachten	117
9	Tien succesfactoren in de samenwerking tussen school en ouders	119
9.1	Inleiding	119
9.2	Contact met alle ouders	121
9.3	Samenwerken met alle ouders	123
9.4	Samen werken aan toekomstperspectief voor alle kinderen	126

9.5	Contactvormen tussen ouders en school	128
9.5.1	Informatiekaart	128
9.5.2	Kennismakingsgesprek	128
9.5.3	Voortgangsgesprek	129
9.5.4	Samen werken aan schoolloopbaankeuzes	130
9.6	Ten slotte	130
	Vragen en opdrachten	131
10	Communicatie tussen ouders en school	133
10.1	Inleiding	134
10.2	Perspectief en basisbehoeften van ouders en leraren	134
10.2.1	Basisbehoeften	134
10.2.2	Communiceren met ouders	136
10.2.3	Communiceren met leraren	137
10.3	Constructief communicatieklimaat op school	138
10.3.1	Visie van school op samenwerking met ouders	139
10.3.2	Zó doen wij dat hier	139
10.3.3	Het essentiële gesprek tussen leraar en ouders	140
10.4	Effectief communiceren in moeilijke situaties	141
10.4.1	Tips voor leraren	143
10.5	Ten slotte	144
	Vragen en opdrachten	145
11	Samenwerken met ouders als er zorgen over hun kind zijn	147
11.1	Inleiding	147
11.2	Aandachtspunten	148
11.3	Gemeenschappelijk belang	149
11.4	Heldere doelen	151
11.5	Problemen en positieve ontwikkelingen	154
11.6	Probleemgedrag op school en thuis	155
11.7	Gezamenlijke analyse, gezamenlijke doelen	156
11.8	Praten over elkaars behoeften	157
11.9	Betrokkenheid van het kind	159
11.10	Onderwijs- en ondersteuningsroute van de school	161
11.11	Afronding van het gesprek	163
11.12	Ten slotte	164
	Vragen en opdrachten	164

12	Ouders en hun verwachtingen	167
12.1	Inleiding	167
12.2	Het acceptatieproces	168
12.2.1	Ontkenning	168
12.2.2	Boosheid	169
12.2.3	Marchanderen	170
12.2.4	Verdriet	172
12.2.5	Acceptatie	172
12.3	Verloop van het acceptatieproces	173
12.4	Stagnatie van het acceptatieproces	173
12.5	Grenzen van de school	176
12.6	Leerlingdossier	176
12.7	Tijd	176
12.8	Ten slotte	177
	Vragen en opdrachten	177
13	Onderwijsvaardigheden voor ouders	179
13.1	Inleiding	179
13.2	Oudergerichte kijk	180
13.3	Effectieve vaardigheden voor leraren en ouders	181
13.3.1	Effectieve kenmerken van leraren	181
13.3.2	Onderwijsvaardigheden van ouders	184
13.4	Ouderondersteuning	186
13.4.1	Ouderbetrokkenheid: ervaringen van ouders zelf	186
13.4.2	Ook ouders zijn onderwijzers	187
13.4.3	Ouderondersteuning in gedachten, gevoelens en gedrag	188
13.5	Ten slotte	192
	Vragen en opdrachten	193
14	Cognitieve ontwikkeling van de leerling	195
14.1	Inleiding	195
14.2	Drie succescriteria	196
14.2.1	Criterium 1: de school geeft aan wat en hoe op school wordt geleerd	197
14.2.2	Criterium 2: de leraar geeft aan wat ouders kunnen 'doen'	201
14.2.3	Criterium 3: de leraar heeft oog voor voorwaarden en optimaliseert deze	205
14.3	Ten slotte	208
	Vragen en opdrachten	208
	Bijlage bij hoofdstuk 14	209

15	Samenwerken tegen pesten	211
15.1	Inleiding	212
15.2	Wat is pesten?	213
15.3	Waarom pesten kinderen?	214
15.4	Signalen	217
15.5	Samen optreden tegen pesten	219
15.6	Ten slotte	222
	Vragen en opdrachten	224

DEEL 3

Aspecten van formele en maatschappelijke samenwerking

16	Samenwerking aan de randen van het onderwijs	227
16.1	Inleiding	227
16.2	Leefwerelden en hun verbinding	228
16.3	Brede school	229
	16.3.1 Verbindingen leggen	230
	16.3.2 Samenwerking in de brede school	231
16.4	Competenties van professionals	233
16.5	Ten slotte	235
	Vragen en opdrachten	236
17	Enkele juridische aspecten	237
17.1	Inleiding	238
17.2	Onderwijsraad	238
17.3	Samenwerking	239
17.4	Vormen van samenwerking	239
17.5	Rol van de ouders	240
	17.5.1 Belangen	240
	17.5.2 Rechten en plichten	241
17.6	Oudercontracten	245
	17.6.1 Ervaringen met oudercontracten	246
	17.6.2 Tegenstanders van oudercontracten	246
17.7	Ten slotte	247
	Vragen en opdrachten	247

18	Goed onderwijsbestuur	249
18.1	Inleiding	249
18.2	Ouders en goed bestuur van onderwijs	250
18.3	Informele samenwerking	253
18.4	Ten slotte	256
	Vragen en opdrachten	257
	 Literatuur	259
	 Register	279
	 Over de auteurs	284

1

Samen werken aan leren en opvoeden

Ron Oostdam en Peter de Vries

1.1 Inleiding

Scholen voeren soms op uiteenlopende niveaus een kwaliteitsverbetering door voor hun onderwijs. Het kan daarbij gaan om kleine, stapsgewijze verbeteringen (*onderwijsontwikkeling*) of om de invoering van grotere, ingrijpendere vernieuwingen (*onderwijsinnovatie*). In alle gevallen gaat het om aanpassingen en verbeteringen die ertoe moeten leiden dat leerlingen met plezier naar school gaan en onderwijs krijgen dat is afgestemd op hun mogelijkheden. Steeds vaker staat het actief betrekken van ouders bij het gebeuren op school hoog op de kwaliteitsagenda. Veel scholen ervaren dat op dat punt winst valt te behalen en dat het verschil kan maken wanneer ouders betrokken raken bij wat er op school gebeurt. Het gaat dan zeker niet alleen om het benaderen van ouders om lid te worden van de medezeggenschapsraad, betrokken te raken bij het organiseren van een schoolreis, het meehelpen met een schoolkamp, of het bijhouden van de schooltuin. Steeds meer aandacht gaat uit naar het actief betrekken van ouders bij het onderwijsleerproces van hun kind op school.

Algemeen doel van dit boek is een beeld te geven van de actuele stand van zaken op het gebied van ouders en school in relatie tot leren en opvoeden. Het is een boek voor leraren en intern begeleiders in het primair en voortgezet onderwijs. Voor lerarenopleiders en studenten kan het fungeren als naslagwerk en studieboek.

1.2 Huidige stand van zaken

Uit onderzoek is bekend dat betrokkenheid van ouders een positief effect kan hebben op zowel de motivatie van leerlingen voor school en hun welbevinden als de prestaties op school (bijvoorbeeld Epstein, 2001; Fan & Chen, 2001; Desforges & Abouchaar, 2003; Jeynes, 2003; McWayne et al., 2004; Fantuzzo et al., 2004; Sylva et al., 2004; Gonzalez-Dehass, Willems & Holbein,

2005; Hoover-Dempsey et al., 2005; Harris & Chrispeels, 2006; Smit, Sluiter & Driessen, 2006; Harris & Goodall, 2007, 2008; Smit et al., 2007; Patall, Cooper & Robinson, 2008). Zo is bijvoorbeeld de taalontwikkeling van leerlingen sterk afhankelijk van het taalaanbod dat ze thuis krijgen (vergelijk Leseman & De Jong, 1998; Dearing et al., 2004, 2006; Lynch, 2009; Merlo, Bowman & Barnett, 2007; Van Steensel, 2006). Het gaat dan niet alleen om verschillen in opleidingsniveau van de ouders, maar ook om de hoeveelheid woorden en de complexiteit van zinnen die kinderen thuis horen en om de aandacht die daar is voor lezen. Daarnaast is bekend dat het thuis voorlezen in belangrijke mate bijdraagt aan de taalontwikkeling. Ook spelen de attitudes en percepties van ouders over maatschappij en onderwijs een belangrijke rol. Het helpt bij de leerprestaties en ontwikkeling van kinderen op school als zij thuis worden ondersteund, gestimuleerd en gemotiveerd (vergelijk Desforges & Abouchaar, 2003; Smit et al., 2007).

Scholen en leraren hebben een sleutelpositie als het gaat om het bevorderen van ouderbetrokkenheid en een goede uitwisseling van informatie over wat er op school en thuis gebeurt. Scholen organiseren meestal rapportgesprekken en informatieavonden om ouders te informeren over het functioneren van hun kind, maar verder doen de meeste scholen niet zo veel om ouders te betrekken bij het leerproces van hun kind op school. Scholen vinden het misschien wel belangrijk dat ouders meer betrokken raken en zijn ook van mening dat dit beter zou moeten, maar weten eigenlijk niet goed hoe dit kan worden gerealiseerd.

Daarnaast blijkt uit onderzoek onder ouders dat zij over het algemeen wel positief oordelen over hun relatie met de school, maar dat er naar hun mening veel te verbeteren valt (vergelijk Peetsma & Blok, 2007). Bij problemen worden ouders bijvoorbeeld wel betrokken bij het opstellen van een handelingsplan voor hun kind en krijgen ze informatie over de evaluatie daarvan, maar vaak is er sprake van een discrepantie tussen de inbreng van ouders en leraar (leraren).

Tegenvallende resultaten op school zijn vaak een directe aanleiding voor ouders om contact te zoeken. Als het allemaal goed gaat op school, laten de meeste ouders niet veel van zich horen. Ouders, maar ook de school, trekken pas aan de bel wanneer het slecht gaat of er zich problemen voordoen.

Ouders zijn over het algemeen goed op de hoogte van de mogelijkheden en beperkingen van hun kind, terwijl leraren experts zijn als het gaat om de vraag welke leerstof op welke manier het best kan worden onderwezen. Vaak leidt dit tot problemen als ouders en leraren met elkaar spreken. Dit is waarschijnlijk een belangrijke reden voor leraren om zich terughoudend op te stellen richting ouders. In plaats van zich open op te stellen is er eerder de neiging ouders voor te schrijven wat ze moeten doen of – als ouders een te krachtige tegenpartij vormen – hen op afstand te houden.

Overigens moet worden benadrukt dat hulp en ondersteuning van ouders in de thuissituatie niet zonder meer tot positieve resultaten leidt (vergelijk Cooper, Lindsay & Nye, 2000; Dearing et al., 2004, 2006). Soms kan ouderbetrokkenheid leiden tot een (te) grote druk op leerlingen om goed te presteren. Bovendien is het voor ouders soms moeilijk om leermomenten te herkennen en deze te benutten (Zeece, 2005). Zo is bijvoorbeeld bekend dat hulp van ouders bij het reken-wiskundeonderwijs soms negatief kan uitpakken (vergelijk Patall et al., 2008). Een plausibele verklaring hiervoor is dat er verwarring kan ontstaan doordat ouders een andere instructie en uitleg gebruiken dan de school. Om die reden is het belangrijk om vanuit school duidelijke instructies aan de ouders te geven over wat er precies van hen verwacht wordt.

1.3 Ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie

Een algemene aanduiding als ouderbetrokkenheid kan wijzen op zeer uiteenlopende zaken. Vaak heeft men daardoor niet duidelijk voor ogen wat er bedoeld wordt met deze term, wat de discussie zowel op schoolniveau als op ouder niveau vertroebelt. Zo kan een school zich sterk profileren op het gebied van brede ouderbetrokkenheid, terwijl zich dat in de praktijk vooral beperkt tot een actieve inzet van ouders bij het organiseren van schoolactiviteiten. Het is daarom van belang nauwkeurig te definiëren wat we bedoelen met betrokkenheid van ouders. Alleen met een helder begrippenkader (zie paragraaf 1.4) kan een school duidelijk aangeven wat ze van de ouders verwacht en vraagt. Tegelijkertijd is goed te bepalen welk soort betrokkenheid de school (het team) nastreeft en wat ze zeker niet wil. Ouders kunnen namelijk op verschillende manieren en niveaus betrokken zijn bij de school.

Wanneer er gesproken wordt over ouders en school, hoor je vaak begrippen die een effectieve samenwerking tussen school en ouders aangeven, bijvoorbeeld ouderbetrokkenheid, ouderparticipatie, educatief en pedagogisch partnerschap, ouders als klanten ... Sommigen zijn overtuigd van bepaalde begrippen, anderen hebben juist weer moeite met sommige woorden.

Over het algemeen wordt er in de literatuur een onderscheid gemaakt tussen *ouderbetrokkenheid* en *ouderparticipatie*. Ouderbetrokkenheid wordt dan meestal gedefinieerd als een meer actieve betrokkenheid van ouders bij de opvoeding en het onderwijs van hun kind, terwijl ouderparticipatie wordt ingevuld als actieve deelname van ouders aan allerlei activiteiten op school. Bij ouderparticipatie wordt dan soms nog een nader onderscheid gemaakt tussen geïnstitutionaliseerde activiteiten, zoals een lidmaatschap van de ouderraad of de medezeggenschapsraad, en niet-geïnstitutionaliseerde activiteiten, zoals het helpen schoonmaken van de school of het helpen in de media-theek (Karsten et al., 2006).

De laatste jaren is steeds meer sprake geweest van een verschuiving in de rolverdeling tussen ouders en school (vergelijk Onderwijsraad, 2003). Oorspronkelijk was er sprake van een duidelijke taakverdeling, waarbij ouders verantwoordelijk zijn voor de opvoeding en de school voor het onderwijs. Langzaamaan is dit onderscheid wat vervaagd en worden opvoeding en onderwijs meer beschouwd als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders en school. De term samenwerking wordt dan gebruikt om een betekenisvolle relatie tussen ouders en school te beschrijven waarin beide partijen elkaar in onderling overleg steunen om het leren, de motivatie en de ontwikkeling van leerlingen te bevorderen.

Voor een consistent begrippenkader over de relatie tussen ouders en school hanteren wij in dit boek dan ook de algemene term *samenwerking*.

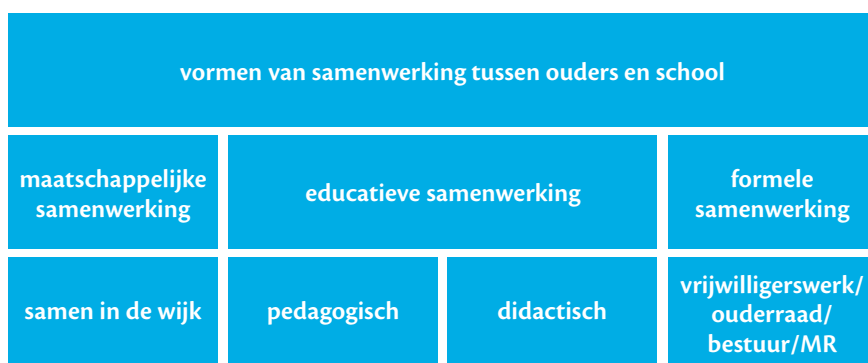
Op basisschool De Schakel investeert men veel in het samenwerken met ouders, omdat onderzoek aantoonde dat dit effect heeft op de leerprestaties van kinderen. Men ontdekte echter dat alle ouders weliswaar betrokken zijn, maar dat niet elke ouder weet hoe hij daar vorm aan moet geven. De school zette daarom onder andere in op ouders als maatjes van elkaar. Een ervaren ouder wordt gekoppeld aan een andere ouder die nog niet precies weet hoe hij zijn kind kan ondersteunen in het schoolproces. Zo stimuleren ouders elkaar om optimale betrokkenheid te kunnen tonen.

Om deze onderlinge samenwerking te stimuleren huurde de school een bus zodat de ouders samen een dagje uit konden naar de Keukenhof. Dit zorgde voor een goed contact tussen ouders onderling als basis om ouderbetrokkenheid bij elkaar te stimuleren.

1.4 Vormen van samenwerking

Als het gaat om samenwerking tussen ouders en school maken we in dit boek een nader onderscheid in drie vormen (Oostdam & Hooge, 2012): maatschappelijke samenwerking, educatieve samenwerking en formele samenwerking (zie figuur 1.1).

Bij *maatschappelijke samenwerking* gaat het om een samenwerking tussen ouders en school bij allerhande buitenschoolse activiteiten in de buurt. De school kan bijvoorbeeld afspraken hebben gemaakt met een sport- of muziekschool om bepaalde cursussen aan te bieden. Op deze wijze komen de kinderen en hun ouders makkelijker in contact met allerlei maatschappelijke voorzieningen. De school gaat in dat geval veelal samenwerkingsverbanden aan met bijvoorbeeld de gemeente, de bibliotheek en allerlei culturele instellingen. Vaak is daarbij ook sprake van buitenschoolse opvang.

Figuur 1.1 Schematische weergave van samenwerkingsvormen

Onder *educatieve samenwerking* wordt verstaan het gezamenlijk optrekken van school en ouders bij pedagogische en didactische vraagstukken. Deze overkoepelende term is feitelijk synoniem met een veelgebruikt en algemeen begrip als ouderbetrokkenheid. Voor een scherpere invulling is nog een nader onderscheid te maken tussen een pedagogische en een didactische samenwerking.

Bij een *pedagogische samenwerking* ligt de nadruk op samenwerking tussen ouders en school om te voorkomen dat school en thuis twee verschillende werelden worden waardoor kinderen zich minder thuis voelen op school. Vanuit respect voor de leefwereld van het kind kan de school inspelen op ervaringen en vaardigheden die kinderen meebrengen van buiten de school. Als school en ouders samenwerken, kunnen ouders zich meer bewust worden van de opvoeding thuis. Voor ouders stopt de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van hun kind niet aan de schoolpoort. En ook de school deelt tot op zekere hoogte in de verantwoordelijkheid voor de opvoeding. Bovendien krijgt de school door met de ouders samen te werken feedback op haar eigen werk, wat uiteindelijk zal bijdragen aan de kwaliteit van het pedagogisch handelen en het pedagogisch klimaat. Meer over pedagogische samenwerking lees je in hoofdstuk 5.

Een *didactische samenwerking* is gericht op het beter functioneren van het onderwijs door ouders goed te informeren over en in te schakelen bij het leerproces van hun kind. Leesouders bijvoorbeeld vervullen onderwijsondersteunende activiteiten en leveren daarmee een bijdrage aan onderwijskundige doelstellingen zoals adaptief leesonderwijs. Door een goede samenwerking met school kunnen ouders ook thuis gerichte ondersteuning bieden bij het verwerven van 'schoolse' vaardigheden.

Bij een *formele samenwerking* worden ouders ingezet bij allerlei activiteiten binnen de school die zonder de hulp van ouders niet of onvoldoende gerealiseerd kunnen worden. Het gaat dan om zaken als het meewerken aan excursies, het begeleiden van creatieve en culturele activiteiten of het or-

ganiseren van overblijfmogelijkheden. Ook de participatie van ouders in de ouderraad of de medezeggenschapsraad valt onder de noemer van formele samenwerking. Formele samenwerking komt grotendeels overeen met het in de onderwijspraktijk gangbare begrip ouderparticipatie.

De precieze invulling van de diverse vormen van samenwerking zijn onderhevig aan allerlei maatschappelijke veranderingen, invloeden en verwachtingen. Geregeld komen in de maatschappelijke discussie diverse onderwerpen aan de orde waarbij soms ook expliciet wordt gezegd dat de school daar een functie in heeft, zoals bij preventie van anorexia en overgewicht bij jeugdigen, voorlichting over drugs en seksualiteit, voorkoming van zinloos geweld, en opvoeding tot kritische consument en internetgebruiker. Als de maatschappelijke context waarbinnen scholen functioneren verandert, kan dat een behoorlijk grote impact hebben op de relatie en de samenwerking tussen ouders en school.

Door de toenemende individualisering, het stijgende opleidingsniveau van ouders, de toegenomen informatie vanuit de overheid en de beschikbaarheid van informatie via internet gaan ouders zich steeds meer als kritische consumenten van het onderwijs opstellen. Uiteraard kan dit allerlei consequenties hebben voor de samenwerking tussen ouders en school en de nadere invulling en vormgeving daarvan. In dat opzicht is de samenwerking tussen ouders en school zeker niet statisch, maar eerder dynamisch; zij is onderhevig aan een constante ontwikkeling.

1.5 Opbouw van het boek

Op grond van de onderscheiden vormen van samenwerking tussen ouders en school zijn in dit boek de verschillende hoofdstukken gerubriceerd in drie thema's:

- 1 het belang van een goede samenwerking tussen ouders en school;
- 2 vorm geven aan educatieve samenwerking;
- 3 aspecten van formele en maatschappelijke samenwerking.

Elk hoofdstuk wordt afgesloten met vragen en opdrachten die binnen het kader van een opleiding zijn te gebruiken.

1.5.1 Het belang van een goede samenwerking tussen ouders en school

In vijf hoofdstukken wordt vanuit de literatuur ingegaan op achterliggende theoretische kaders en resultaten uit onderzoek omtrent de meerwaarde van een goede samenwerking tussen ouders en school. Daarbij wordt ingegaan op

algemene vraagstukken en mogelijke knelpunten die spelen bij de verschillende vormen van samenwerking die in het voorliggende kader zijn onderscheiden.

Zo geeft Berber Vreugdenhil in hoofdstuk 2 een overzicht van wat er uit onderzoek inmiddels bekend is over de positieve en – in voorkomende gevallen – negatieve effecten van een samenwerking tussen ouders en school. Daarbij wordt ook ingegaan op belangrijke voorwaarden om tot een succesvolle samenwerking te komen. Er komen vragen aan de orde als de volgende: wat zijn kritische succesfactoren voor een goede samenwerking? Hoe nuttig is het als ouders hun kind helpen met huiswerk? Hoe ga je als school om met verschillende groepen ouders?

In hoofdstuk 3 beschrijft Mirjam Stroetinga de verschillende perioden in de schoolloopbaan van kinderen: van de voor- en voerschoolse periode tot het hoger beroepsonderwijs en de universiteit. Elke periode markeert één van de zes onderscheiden fasen van ouderschap. Hoewel de taken van ouders in de verschillende fasen verschillen en andere accenten krijgen, is de betrokkenheid van ouders bij hun kind een constante factor. Kennis over de verschillende fasen die ouders doorlopen verheldert niet alleen hoe ouders de school ervaren, maar draagt ook bij aan onderling begrip en betere samenwerking.

School en thuis zijn te beschouwen als systemen met eigen dynamieken, patronen en wetmatigheden. In hoofdstuk 4 gaat Henk Galenkamp in op de vraag op welke wijze beide systemen het functioneren van leerlingen op school beïnvloeden. Met leerlingen komen namelijk niet alleen personen de klas binnen, maar ook diverse gezins- en familiesystemen. En omgekeerd dringt een schoolsysteem met zijn geschreven en ongeschreven regels de gezins- en familiesystemen van leerlingen binnen. Om die reden is een dialoog tussen ouders en school over de manier waarop leerlingen benaderd worden van groot belang om loyaliteitsconflicten te voorkomen.

Gerben Heldoorn bespreekt in hoofdstuk 5 het spanningsveld tussen ouders en school met betrekking tot een pedagogische samenwerking. Vanuit de visie dat leren zonder opvoeden niet mogelijk is, wordt ingegaan op de vraag waar de grens ligt tussen de pedagogische context op school en de opvoeding thuis. Heldoorn verkent de mogelijkheden en voorwaarden voor het opzetten van een goede pedagogische dialoog tussen ouders en school. Doel is te voorkomen dat school en thuis voor leerlingen twee verschillende werelden worden.

Als het gaat om een samenwerking tussen ouders en school, zijn moeders in veel gevallen de primaire doelgroep. In hoofdstuk 6 stelt Louis Tavecchio de vraag waar dan de vaders blijven. Op welke wijze kunnen zij meer betrokken worden bij het gebeuren op school? De meeste interventieprogramma's en initiatieven voor het stimuleren van ouderbetrokkenheid richten zich op moeders, maar juist het benaderen en inschakelen van vaders kan een unieke bijdrage leveren aan het vergroten van de effectiviteit van dergelijke activiteiten. Op grond van onderzoek naar de effecten van vaderbetrokkenheid wor-

den mogelijkheden en suggesties besproken om de betrokkenheid en participatie van vaders te bevorderen.

1.5.2 Vorm geven aan educatieve samenwerking

In negen hoofdstukken komen uiteenlopende aspecten aan de orde met betrekking tot de vraag hoe een educatieve samenwerking tussen ouders en school vorm kan krijgen. In alle hoofdstukken worden praktische handreikingen en voorbeelden gegeven.

In hoofdstuk 7 kijken Adri Menheere en Ron Oostdam door de ogen van ouders naar de school en gaan in op de vraag hoe ervoor gezorgd kan worden dat ouders zich daar welkom voelen. De eerste indruk van een school is zeer bepalend voor de manier waarop ouders tegen de (toekomstige) leeromgeving van hun kind aankijken. Leraren die weten wat ouders belangrijk vinden, kunnen er hun voordeel mee doen. Er wordt gekeken naar het schoolgebouw, het gedrag van leraren en de wijze van inspelen op verschillende doelgroepen van ouders.

Een belangrijk aspect van een goede samenwerking tussen ouders en school is de wijze waarop er onderling informatie wordt uitgewisseld. In hoofdstuk 8 gaan Marco Matthijsen en Peter de Vries in op het gebruik van moderne media. Zij formuleren een aantal voorwaarden waaraan voldaan moet zijn om beschikbare nieuwe media adequaat in te zetten en de voordelen ervan optimaal te benutten.

Mariëtte Lusse formuleert in hoofdstuk 9 tien belangrijke succesfactoren voor een betere educatieve samenwerking tussen ouders en school. In het kader van haar promotieonderzoek heeft zij een handreiking geschreven om scholen te helpen bij het realiseren van een betere inhoudelijke samenwerking met ouders. Het in de praktijk toepassen van deze handreiking heeft niet alleen geleid tot het formuleren van succesfactoren, maar ook tot de ontwikkeling van een viertal contactvormen met ouders, die inmiddels op een aantal scholen naar tevredenheid worden toegepast.

In hoofdstuk 10 bespreekt José van Loo de manier waarop een constructief communicatieklimaat op school kan worden gecreëerd. Vanuit een nadere definitie van de basisbehoeften waaraan voldaan moet worden voor een goede onderlinge communicatie, worden aan de hand van concrete praktijkvoorbeelden aanbevelingen en tips gegeven. In het bijzonder wordt daarbij ingegaan op het effectief communiceren in moeilijke situaties, waarbij over en weer sprake kan zijn van irritaties, verwijten en achterliggende emoties.

In hoofdstuk 11 staat het voeren van een constructief gesprek tussen leraar en ouders centraal. Het gaat dan met name om het voeren van een gesprek wanneer er zorgen of problemen zijn met betrekking tot het functioneren van een kind op school. Conflicten tussen ouders en school zijn vaak te herleiden tot een verschil van mening over wat onder wiens verantwoordelijkheid ge-

beurt. Dat kan ertoe leiden dat ouders en school elkaar eerder als tegenpartij gaan zien dan als bondgenoot. Noëlle Pameijer gaat in op de wijze waarop dergelijke gesprekken kunnen worden voorbereid en opgezet. Hierbij worden de volgende vragen beantwoord: wat moet er verteld en gevraagd worden? Wat kan er gedaan worden wanneer ouders een andere visie hebben dan de school? Hoe kan een welles-nietesdiscussie worden vermeden? Daarbij wordt ook ingegaan op de eventuele inbreng van leerlingen zelf. Zij vormen de schakel tussen ouders en school en kunnen relevante informatie geven om te komen tot een gezamenlijke oplossing en aanpak van problemen.

Peter de Vries bespreekt in hoofdstuk 12 de situatie dat de soms hoge verwachtingen die ouders hebben van hun kind niet (helemaal) uitkomen. In zulke gevallen kunnen ouders teleurgesteld raken in hun kind, in zichzelf of in de school. Wanneer zich zo'n situatie voordoet, doorlopen ouders een verwerkingsproces waarin verschillende fasen zijn te onderscheiden. Kennis over de wijze waarop deze fasen door ouders beleefd worden, leidt tot een adequate opstelling van leraren waarbij de grenzen van het eigen professionele handelen goed zijn te bewaken.

Hoofdstuk 13 gaat in op onderwijsvaardigheden voor ouders. Carolien Gravesteijn bespreekt het belang van een oudergerichte benadering waarbij gekeken wordt welke vaardigheden ouders nodig hebben om de leer- en levensvaardigheden van hun kind te bevorderen en op welke manier zij hierin ondersteund kunnen worden. Daartoe wordt een overzicht gegeven van effectieve leerkrachtvaardigheden en wordt ingegaan op de vraag hoe deze te vertalen zijn naar de ouderlijke 'werkvloer'.

De manier waarop een didactische samenwerking tussen school en ouders vorm kan krijgen, wordt door Pieter Gerrits in hoofdstuk 14 beschreven. Hoewel een dergelijke samenwerking op uiteenlopende aspecten betrekking kan hebben, waaronder bijvoorbeeld sport en muziek, staat in dit hoofdstuk de cognitieve ontwikkeling van leerlingen centraal. Er worden drie fasen onderscheiden in de wijze waarop de didactische samenwerking tussen ouders en school vorm kan krijgen, en vanuit de literatuur en praktijkonderzoek worden criteria geformuleerd voor het welslagen ervan. Per fase komen tips voor succesvolle implementatie aan de orde.

Femke Munniksma, Gijs Huitsing, Beau Oldenburg, Rozemarijn van der Ploeg en René Veenstra richten zich in hoofdstuk 15 op de samenwerking tussen ouders en school bij het voorkomen, signaleren en oplossen van pesten. Vanuit de theorie wordt eerst uitgelegd wat pesten is en waarom kinderen pesten. Daarbij komt het groepsproces aan de orde en de rol van status, die voor kinderen belangrijk is. Vervolgens worden signalen van pestgedrag besproken en wordt behandeld hoe de school zowel preventief als curatief kan samenwerken met ouders om pesten goed aan te pakken.

1.5.3 Aspecten van formele en maatschappelijke samenwerking

In drie hoofdstukken komen uiteenlopende zaken aan de orde, namelijk samenwerkingsvormen aan de randen van het onderwijs, juridische aspecten omtrent de relatie tussen ouders en school, en goed onderwijsbestuur.

In hoofdstuk 16 bespreken Jeannette Doornenbal en Ruben Fukkink de verschillende leefmilieus waar kinderen deel van uitmaken en de professionele omgevingen waar ouders mee te maken hebben. Vanuit onderzoek is bekend dat een goede verbinding tussen de verschillende leefmilieus gunstig is voor de ontwikkeling van kinderen. Het is dan ook van belang dat professionals een breed perspectief hebben op deze verschillende leefmilieus en de raakvlakken daartussen. De centrale vraag die de auteurs stellen is hoe de verbinding in de driehoek kinderen, ouders en onderwijsprofessionals vorm en inhoud kan krijgen. In het bijzonder wordt daarbij gekeken naar de directe communicatie en de samenwerking tussen professionals met verschillende achtergronden qua opleiding en discipline.

Frederik Smit behandelt in hoofdstuk 17 de juridische rechten en plichten in de onderlinge verhouding tussen ouders en school. Welke rechten hebben ouders eigenlijk en aan welke juridische randvoorwaarden moet de school voldoen? Een aantal zaken is wettelijk vastgelegd, maar daarnaast moet veel worden afgeleid uit uitspraken van rechters en landelijke klachtencommissies. Er wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste wet- en regelgeving voor zowel ouders als school. Daaruit komt naar voren dat scholen relatief veel plichten hebben en ouders relatief veel rechten. Vervolgens wordt ingegaan op de zogenoemde 'oudercontracten', die steeds vaker worden ingezet om deze scheve verhouding tussen rechten en plichten wat te 'corrigeren'.

In hoofdstuk 18 ten slotte gaan Edith Hooge en Peter Slegers in op het vraagstuk hoe een goede samenwerking met ouders en de lokale gemeenschap kan bijdragen aan goed bestuur. Over het algemeen dragen ouders bij aan formele vormen van samenwerking door zitting te nemen in organen als de ouderraad, de medezeggenschapsraad en het schoolbestuur. De animo voor deelname hieraan neemt echter af, en tegelijkertijd is het besturen van onderwijsorganisaties steeds complexer geworden. Daarmee is de afstand tussen bestuurders van onderwijsinstellingen en de werkvloer groter geworden, hetgeen steeds vaker de vraag oproept of er wel sprake is van goed bestuur. Nemen bestuurders voldoende verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het onderwijs en sturen zij hun organisatie daar wel voldoende op aan? Juist in het kader van goed bestuur is een breed draagvlak bij samenleving, overheid en politiek van groot belang. Om dit vertrouwen te krijgen is het van belang dat er gezocht wordt naar manieren om de informele samenwerking met ouders en de lokale gemeenschap betekenisvol vorm te geven.